

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р **Валентин Гешев**,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

за труда на **Милен Илиев Малаков**
Проблемът за определителния член в словенския език
(в диахронен и синхронен аспект) –
дисертация за присъждане на
образователната и научна степен „доктор“
с научен ръководител доц. д-р Маринела Младенова

Текстът на дисертационния труд на Милен Илиев Малаков, озаглавен *Проблемът за определителния член в словенския език (в диахронен и синхронен аспект)*, започва с една закономерна асоциация на по-непознатото с по-познатото (от гледна точка на българския читател, но и на българския автор) – нежеланието на словенските езиковеди да се занимават с определителния член в разговорния словенски авторът оприличава с нежеланието на част от нашите възрожденци да употребяват членни форми в книжовния език, защото те са грозни и непотребни. И именно тук авторът обещава на читателя в качеството си на „носител на екзотичен език да се захване с проучването на „непотребния“ словенски определителен член“ (стр. 4). С това между автор и читател се появява онова особено познавателно и интертекстуално напрежение, което – заедно с добрия стил на автора – прави четенето на дисертационния труд полезно и приятно. Тепърва по-нататък в изложението читателят научава, че словенският определителен член не е равнозначен на българския – че се отнася към друга част на речта, а оттук произлизат и съответни различия в тяхната семантика и употреба.

В уводните думи е включено и твърдението, че „едно по-обширно проучване на проблема за определителния член в словенския език ще допринесе за изясняване мястото и ролята на категорията детерминация и в един по-широк славянски контекст, особено в съпоставка с подобни явления от други славянски езици като чешкия, полския и лужишките езици“ (стр. 5), което заявява възможност за **общославистична проекция** и включване на резултатите от проучването в по-широки бъдещи изследвания.

На стр. 5 – 6 М. Малаков си поставя 5 **цели** („установяване наличието на граматикализирано средство за експлициране на значението определеност в словенския колоквиален език“; „синхронен анализ на употребата на определителния член *ta* в съвременния колоквиален словенски език“; „установяване семантиката и обхвата на морфологичната категория детерминация на имената“; „определяне на ограниченията в синтактичната служба на членуваните словоформи“; „да се проследи появата и употребата на определителния член в диахронен план и да се представят предположения за произхода му“), за достигането на които са определени 9 **задачи** („уточняване на основните понятия, термини и изходни теоретични постановки, свързани с обекта и предмета на дисертационния труд“; „обобщен преглед на изследванията, свързани с въпроса за определителния член в словенския език“; „съпоставителен анализ на показателното местоимение *ta* и определителния член в словенския колоквиален език, установяване на формално-семантичните различия“; „да се установи с кои части на речта се свързва определителният член и какви са особеностите на употребата му при отделните части на речта“; „да се обобщи кои части на речта обхваща категорията детерминация и каква е семантиката ѝ“; „анализ на синтактичните позиции, в които се явяват членуваните словоформи“; „установяване на първите засвидетелствани в писмени паметници случаи на употреба на показателно местоимение в служба на определителен член“; „проследяване употребата на показателното местоимение в служба на определителен член в творчеството на словенските протестантски автори от XVI век“; „състояние и специфики на употребата на показателното местоимение в служба на определителен член в словенските писмени паметници от XVII и XVIII век.“).

Така поставените цели и задачи определят сравнително **сложната структура** на текста на дисертацията. Освен Увод, разделен на 7 подтеми, и заключение тя съдържа 5 глави, разделени на многобройни подглави, подподглави и подподподглави, четири приложения и библиография. В съответствие с поставените цели и задачи текстът съдържа **формален и семантичен анализ** на морфологично, синтактично и текстово равнище (без които не може да се обясни категорията определеност), освен това в него се съчетават **синхронният с диахронния подход**, което не произлиза пряко от същността на разглежданото явление, а се дължи на широтата на интересите на автора.

М. Малаков определя „морфологичната категория детерминация на имената в словенския език“ за **обект** на своето изследване (стр. 7), а „определителният член *ta* (включително фонетичните му варианти в различните диалекти) като морфологично средство за изразяване на граматичното значение определеност в словенския колоквиален език“ за негов **предмет** (стр. 11). За да представи обекта и предмета на своя анализ, авторът засяга въпроса за същността на категорията определеност и на явлението граматикализация, за разликата между семантична и граматична категория. Тук той – напълно оправдано – не се впуска в обширна дискусия, която би могла да бъде предмет на поне няколко отделни дисертации, а се опира на неголям брой авторитети като Александър Бондарко, Иван Куцаров, Руселина Ницолова, Лилия Илиева, Роман Якобсон, Георги Герджиков, Лорел Бринтън и Елизабет Трогот, Вера Маровска. Текстът обаче не би загубил нищо, ако се опре и върху теорията за граматикализацията на Кристиан Леман, която различава няколко семантични и формални степени на граматикализация. За **метод** на изследването си М. Малаков определя сравнително историческия (стр. 14).

Липсата на кодификация на разглежданото явление в словенския книжовен език определя и състава на **ексцерпирани източници** – М. Малаков се доверява главно на диалектоложки и фолклорни сборки и на материал от мрежите за общуване в интернет. Причините за това са представени в отделна подглава на уводната част на дисертацията, а списъкът с ексцерпирани източници в библиографията в края на труда съдържа 128 източника от интернет и 38 източника във вид на класически публикации. Текстът на дисертацията наистина съдържа многобройни примери, които са сравнително дълги – често съдържат по повече от едно изречение. Дължината на примерите е обусловена от същността на разглежданото явление – категорията определеност често обединява семантично и свързва синтактично по няколко изречения в текста.

В последната подглава от уводната част на дисертацията си М. Малаков представя критично „изследванията, в които проблематиката, свързана с определителния член в словенския език, заема централно място“ (стр. 16). Тук той изразява несъгласие с някои изводи на Рудолф Коларич (стр. 20 – 21). Представени са и изводите с диахронна насоченост на Мартина Орожен и със синхронна насоченост на Франц Марушич и Рок Жауцер. С голяма част от тях авторът се съгласява, но има и такива, които смята да доразвие, допълни или доуточни (стр. 24).

С това той заявява намерението си да направи **съществен принос** в решаването на въпроса в рамките на словенистиката.

В петте основни глави на дисертацията си – въз основа на многобройни примери – М. Малаков успява **да докаже**:

а) несъмнените формални различия между определителния член в разговорния словенски (неударена неизменяема частица) и показателното местоимение, от което той произлиза, както и това, че двете явления се комбинират свободно и могат да се употребяват едновременно в дадена именна група;

б) че словенският определителен член не се употребява със самостоятелни съществителни, а само с прилагателни и други части на речта, които могат да бъдат съгласувани определения на съществителните, както и с някои наречия, с притежателни местоимения, с показателни местоимения.

Изводът, до който авторът стига е, че за разлика от българския, английския и пр. езици, словенският разговорен определителен член се отнася към прилагателните и другите атрибутивни части на речта, а не към съществителните. Той дори дава примери за едновременна употреба (в една и съща именна група) на определителния член *ta* и на неопределителния член *en*, защото единият се отнася към прилагателното, а другият към съществителното в нея. Особено интересен е анализът на членуваните прилагателни в предикативна употреба, където авторът различава два семантични вида адйективни сказуеми, различаващи се от своя страна от сказуемните определения (стр. 157). Интересно е и откритието му, че напълно субстантивизираните прилагателни се членуват задължително в разговорния словенски (стр. 181) или че катафорично употребените показателни местоимения се членуват по-често от анафорично употребените (стр. 111).

М. Малаков приема твърдението на Йоже Топоришич, че разговорните членувани прилагателни отговарят на книжовните разширени форми на прилагателните (аналогични по произход на старобългарските), но посочва че в разговорния словенски се членуват и относителните, и притежателните прилагателни, при които в книжовния език няма противопоставяне на кратки и разширени форми (стр. 65). Това разминаване налага М. Малаков да посвети отделна глава на **значението на определителния член** в разговорния словенски въз основа на анализиран собствен материал, като разглежда отделно членуваните прилагателни и редни числителни имена, както и членуваните притежателни и показателни местоимения.

Всеки опит за семантичен анализ на категорията определеност при частите на речта от прилагателен тип (наречени от автора *думи прилагателни*) е безспорно интригуващ, особено с оглед на това, че в българския език (пък и в английския) нямаме точно такава категория. Изводът, до който М. Малаков стига е, че **„граматичната категория детерминация е самостоятелна категория на прилагателното име,** подобно на категорията степенуване, и не зависи от съществителното или местоимението, на което то се явява определение“ и че *„категорията детерминация на прилагателните имена се състои от два еднородни члена – грамемата определеност на признака и грамемата неопределеност на признака“* (стр. 128).

Разбира се, название като *определеност на признака* е доста общо, затова авторът се опитва да обясни разглежданата категория и с понятията *конкретност* и *абстрактност* (стр. 129) и, което е особено сполучливо, чрез изразите *индивидуализиране чрез контраст* (стр. 133) и *познатост на качеството* (стр. 135), които отговарят в по-голяма степен на конкретните анализирани примери.

Семантичният анализ на категорията определеност при частите на речта от прилагателен тип има голям **евристичен потенциал**. В редица езици освен словенския – като сръбски и хърватски, литовски, испански – има семантично обусловено противопоставяне на два реда форми на прилагателните и бъдещи съпоставителни изследвания на мотивацията му вероятно ще разкрие както сходства, така и различия (подобното противопоставяне в германските езици е по-скоро синтактично-позиционно). Бъдещите изследвания вероятно ще разкрият още по-нюансирана и по-широка картина на семантичната мотивация на разглежданата категория и в такъв смисъл направеното от М. Малаков е особено важно.

Текстът на дисертацията на М. Малаков е четивен, с **добър стил**, почти без печатни грешки и без недоредактирани изречения. Богато илюстриран е с много примери. За съжаление в част от примерите (които понякога са доста дълги) не са подчертани анализираните членувани думи от прилагателен тип – технически недостатък, който лесно може да се поправи. Научният език – включително подборът и въвеждането на **термини** – е добър. Все пак (вероятно под влиянието на други автори) в него се наблюдава свръхупотреба на някои латинизирани термини: така например авторът използва едновременно названията *детерминация* и *определеност* (с известна разлика в значенията), но употребява само *колоквиален*, а не *разговорен*. Изложението би спечелило от по-подробното изясняване на изрази като

индивидуална определеност на признака (употребен на стр. 67 от автореферата).

Авторефератът отразява вярно съдържанието на дисертацията – той всъщност е съкратена в отношение 3:1 версия на същия текст. Напълно достоверни са формулираните в него четири научни приноса. Авторът наистина **за пръв път** в словенистиката и славистиката проучва толкова подробно и задълбочено – и синхронно, и диахронно – разглежданото явление и решава задачите, които си поставя.

Въз основа на всичко това давам **най-висока оценка** на труда на Милен Илиев Малаков *Проблемът за определителния член в словения език (в диахронен и синхронен аспект)*, който има всички необходими качества на докторска дисертация и предлагам той да бъде защитен и на неговия автор да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

София, 14.06.2015 г.

Рецензент: